

5. Новикова М. Прекрасен наш союз. Литература – переводчик – жизнь : Лит.-крит. очерки / М. Новикова. – К. : Рад. письменник, 1986. – 224 с.
6. Погребенник Ф. П. Василь Стефаник у слов'янських літературах / Ф. П. Погребенник. – К. : Наукова думка, 1976. – 295 с.
7. Рагойша В. П. Проблемы перевода с близкородственных языков / В. П. Рагойша. – М. : Изд-во Белорус. гос. ун-та, 1980. – 184 с.
8. Рильський М. Мистецтво перекладу : Статті, виступи, нотатки / М. Рильський [упоряд. і комент. Г. Колесника]. – К. : Рад. письменник, 1975. – 344 с.
9. Словник бойківських говірок / [укл. Онишкевич М. Й.] – К. : Наукова думка, 1984. – Ч. 1.
10. Стефаник В. С. Повне зібрання творів : у 3-х т. / В. Стефаник. – К. : Вид-во АН УРСР, 1949–1954. – Т. 1.
11. Стефаник В. Избранные произведения / В. Стефаник [пер. : Г. Шипов, А. Деев ; предисл. С. Крижановского]. – М. : Гослитиздат, 1950. – 224 с.
12. Стефаник В. Избранные произведения / В. Стефаник ; [пер. : Н. Ляшко, Г. Шипов, А. Деев ; предисл. С. Крижановского]. – К. : Гослитиздат УССР, 1951. – 208 с.
13. Стефаник В. Избранное / В. Стефаник [пер. Г. Шипова, Н. Ляшко, В. Дугкевича, А. Деева ; предисл. С. Крыжановского ; сост. и коммент. В. Лесина]. – М. : Худ. л-ра, 1971. – 223 с.
14. Стефаник В. Новеллы / В. Стефаник [изд. подгот. Вл. Россельс]. – М. : Наука, 1983. – 228с.
15. Федоров А. В. Основы общей теории перевода : Лингвист. пробл. / А. В. Федоров. – [4-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Высшая школа, 1983. – 304 с.
16. Stefanyk W. Klonowe liscie. Z ukraińskiego przelozył Michal Moczulski / W. Stefanyk. – Lwów, Księgarnia Polska, 1904.–176 s.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2015 р.

УДК 811.161.2'37 “312”

О. А. Стишов

СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ МАС-МЕДІА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття.

У статті проведено аналіз деяких тенденцій у семантичній деривації, що намітилися й активно діють як у літературній, так і в загальнонародній українській мові початку ХХІ століття на матеріалі дискурсу українськомовних ЗМІ. Схарактеризовано семантичні неологізми, що постали завдяки розширенню семантичної структури питомих і запозичених слів переважно на основі метафори і метонімії.

Ключові слова: семантика, ЗМІ, дискурс, чинники, неологізм, метафора, метонімія.

Стишов А. А. Семантические неологизмы в дискурсе украиноязычных масс-медиа начала ХХІ века.

В статті аналізуються деякі тенденції в семантичній деривації, наметившіся і активно діючі як в літературній, так і в общенародній українській мові початку ХХІ століття на матеріалі дискурсу україномовних ЗМІ. Охарактеризовані семантичні неологізми, виниклі внаслідок розширення семантичної структури існуючих і запозичених слів переважно на основі метафори і метонимії.

Ключові слова: семантика, ЗМІ, дискурс, фактори, неологізм, метафора, метонимія.

Styshov O. A. Semantic neologisms in the discourse of Ukrainian media at the beginning of the XXI century.

The article examines some of the trends in the semantic derivation that actively operate in the literary and vulgar Ukrainian language at the beginning of the XXI century on discourse material of Ukrainian media. The semantic neologisms which are arisen from expansion of the semantic structure of native and loan words mainly on the basis of metaphor and metonymy are characterized.

Key words: semantics, media discourse, factors, neologism, metaphor, metonymy.

Нині світова спільнота вступила в нову стадію еволюції – інформаційного суспільства. Це істотно впливає на сучасні живі мови як відкриті і динамічні системи. Вони під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників постійно перебувають у розвитку, зазнаючи як кількісних, так і якісних змін. Українська мова нинішньої доби також розвивається у названому руслі, і серед усіх її рівнів найбільшою динамікою відзначається лексико-семантичний. Тому проблеми ономазіології, особливо заповнення мовних лакун, виникнення і функціонування нових слів, були й залишаються в україністиці досить актуальними як у теоретичному, так і в практичному плані. Поряд із всебічним дослідженням лексичних і словотворчих неологізмів, важливого значення сьогодні набуває скрупульозне вивчення семантичних інновацій. У цьому аспекті слушною видається думка Ж. Колоїз про те, що процеси семантичної деривації виступають потужним фактором, що забезпечує інноваційні зміни в мові, через це теорію семантичної деривації варто не заперечувати, а розвивати [1, с. 161]. Адже відомо, що семантична деривація – це досить складний і багатогранний номінативний процес у продукуванні нових слів і їх значень, що спричинює перебудову їх семантичної структури і впливає на всю лексико-семантичну систему мови загалом.

Семантична деривація як один із важливих способів збагачення й істотного поповнення лексичного складу мов, а також семантичні трансформації слів уже були предметом ряду праць таких відомих зарубіжних і українських лінгвістів, як: R. Bartsch, M. Johnson, G. Lakoff,

F. Daneš, D. Cruse, F. Palmer, В. Виноградов, Д. Шмельов, О. Кубрякова, В. Теля, О. Єрмакова, О. Потебня, Л. Булаховський, В. Русанівський, Л. Лисиченко, О. Тараненко, Ю. Карпенко, М. Положин та ін. Не зникає, а навпаки, постійно зростає інтерес до цих питань і в україністиці останніх десятиліть, що й засвідчено в низці досліджень М. Кочергана, О.Семенюка, Л. Струганець, М. Навальної, І. Самойлової, Т. Бевз, Д. Мазурик, Д. Деркача, Д. Сизонова, О. Ляхової і багатьох ін.). Однак, на нашу думку, ця проблема в нашій мові на початку ХХІ століття потребує більш виваженого і ґрунтовнішого розгляду, комплексних студій, оскільки кількість неосемантизмів неухильно зростає та урізноманітнюється, заповнюючи номінативні лакуни, що постійно виникають, збагачуючи емоційно-експресивні засоби загальнонародної української мови. Тому вона була і залишається досить актуальною. До того ж семантичні неологізми чекають належного витлумачення і лексикографічного опрацювання.

Мета статті – ввести до наукового обігу нові цікаві факти, явища, одиниці, переважно не зафіксовані українськими лексиконами, провести аналіз деяких тенденцій у семантичній деривації, що намітилися й активно діють як у літературній, так і в загальнонародній українській мові початку нового тисячоліття.

Матеріалом для дослідження слугували семантичні неологізми (понад 150 слів), зафіксовані нами здебільшого у сучасній публіцистиці – газетах, журналах, програмах і передачах радіо й телебачення, а також Інтернет-виданнях протягом 2000 – 2015 років.

Зібраний фактичний матеріал та його аналіз дають підстави твердити, що в корпусі семантичних інновацій зазначеного часового зрізу істотно домінують одиниці, у яких відбулося зростання семантичного обсягу переважно за рахунок розширення сфери їх уживання, тобто збільшення числа контекстів, де це слово може використовуватися. Генералізацію, услід за О. Ляховою, трактуємо не як просте збільшення (додавання) кількості значень (лексико-семантичних варіантів, сем) полісеманта, а як зміни, пов'язані з особливими семантичними трансформаціями слова, які спричиняють знецінення конкретної семантичної ознаки, збільшення кола позначуваних словом понять, збільшення обсягу семантики слова до появи надзвичайно широкого значення [2, с. 57]. Засвідчено перевагу цього процесу під час комунікації в словах на позначення загальних назв. Це можуть бути як питомі лексичні одиниці, так і іншомовні слова.

Серед питомих лексем, у яких відбулося розширення семантичного обсягу переважають іменники. Так, наприклад, відоме слово *хом'як*, крім значень, зафіксованих у Словнику української мови в 11-ти томах

(1. «польовий гризун з товстим, неповоротким тілом і добре розвиненими захисними мішками, шкідник польових і городніх культур. 2. *перен., розм.* неповоротка, незграбна, нерозторопна людина» [СУМ-11, XI, с. 124]), останнім часом набуло нової семантики – «особа, яка надійно сховала свої фінанси»: *Сподіваючись на політичну й економічну стабільність та визначеність, багато «хом'яків», які надійно сховали свої фінанси в період розгортання першої хвилі економічної кризи, вийняли заощадження зі своїх засіків і вийшли з ними на ринок нерухомості* («Дзеркало тижня», 14.05.2010). Ще однією ілюстрацією може слугувати лексична одиниця *дояр* («робітник, який доїть і доглядає корів» [СУМ-11, II, с. 403]), яка функціонує у сучасній українській мові також з інноваційним значенням «здирик, драпіжник». Пор.: *Відомий російський письменник-гуморист М. Задорнов абрєвіатуру ДАІ «переклав» на російський алфавіт як ДАЙ і, відповідно, дайиників назвав «доярми». Задорнов став популяризатором самої лексеми дояр (здирик). Суспільство змушено констатувати: «Ми стали країною доярів»*. bratstvo.vn.ua). Також загальноживане слово *тушка* («зменш. до **туша** (у 1 знач.); тіло убитої тварини, дичини і т. ін. невеликого розміру» [СУМ-11, XI, с. 124]) в політичному лексиконі набуло ознак експресивної назви, розширивши свій семантичний обсяг і вживаючись переважно у множині, – «безпринципні депутати Верховної Ради України, які переходять із фракції у фракцію та голосують з урахуванням особистої матеріальної вигоди або під тиском»: *Навіть разом із комуністами і «тушками», Партії регіонів не вдається створити конституційну більшість у новому парламенті*. tyzhden.ua/. Цікаво, що навіть окремі застарілі слова в дискурсі сучасних ЗМІ здатні набувати нових значень. Це стосується лексичної одиниці *царедворець*, яка, крім відомої семантики, зафіксованої в словнику (*книжн., заст.* «особа, що займає посаду при царському дворі, царський вельможа; придворний» [СУМ-11, XI, с. 181]), нині функціонує і як «самодержець, самовладець; диктатор», пор.: *Після маразму президента РФ Путіна, виголошеного на виправдання військової агресії проти суверенної України, – світ дізнався, що цей новітній кремлівський царедворець не на стільки розумний, як то здавалось протягом попереднього часу*. nas.vinnica.ua/. Характерно, що подані вище приклади слугують переконливим доказом посилення антропоцентризму в українській мові початку XXI століття.

Розширення семантичного обсягу слова спостерігаємо і в іменниках на позначення неістот. У здавна відомому власне українському слові *рушник* (1. «довгасти́й шма́ток тканини (бавовняно́ї, лляно́ї, полотняно́ї і т. ін.) для витира́ння обличчя, тіла, посуду тощо. 2. шма́ток декоративно́ї

тканини з вишиваним або тканим орнаментом; традиційно використовується для оздоблення житла, в українських народних обрядах і т. ін.» [СУМ-11, VIII, с. 919]) виникло інноваційне значення «виборчий бюлетень із прізвищами, іменами, по батькові кандидатів у депутати різних рад», що й засвідчено в текстах мас-медійного дискурсу: *Є другий варіант, коли виборець отримує десяток невеликих «рушників» – бюлетенів, у які внесені прізвища, імена, по батькові і коротка біографічна довідка кандидатів від партії, які безпосередньо закріплені за певним регіоном (осіб 10–15). Голосування ж проходить за такою схемою: крім галочки за конкретну партію або блок виборець розташовує прізвища за ступенем значущості* («День», 16.04. 2009). Пробудження національної свідомості й відродження багатьох народних культурних і духовних надбань під час і після Революції гідності в Україні сприяло появі нової семантики в лексемі *вишиванка* (розм. «вишита сорочка» [СУМ-11, I, с. 540]) – «смуга з національним українським орнаментом, м'який магніт, наклейка з гербом України тощо, що прикріплюється на будь-яку частину кузова, найчастіше на капот, кришку і задній бампер автомобіля»: *Одягніть справжню вишиванку на власний автомобіль, перетворіть його на яскравий і неповторний зразок дизайну.* boschservice.lviv.ua.

Демократизація життя, відсутність цензури й автоцензури сприяли бурхливому розвитку субстандартної лексики (нелітературні розмовні слова, діалектизми, жаргонізми, арготизми) в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст., що висуває перед лінгвістами проблему вивчення семантичних змін у ній. Такі нові значення поки що не зафіксовані в лексикографічних працях, хоча практично відомі багатьом мовцям й активно функціонують у розмовному, почасти публіцистичному та художньому дискурсах. Так, слово *гойдалка* («споруда, на якій гойдаються для розваги діти й молодь» [СУМ-11, II, с. 105]) нині набуло двох колоквіальних значень – 1) «поперемінні атаки в бік воріт, кільця і т. ін. то однієї, то іншої команди» (пор.: *А на полі в нас знову гойдалки від обох команд. М'яч опиняється то біля однієї, то біля другої штрафної.* fask.com.ua/; *Гойдалки тривали протягом усього матчу й, в реаліті, гра перейшла у екстратайм.* cherkassy-sport.com/) і 2) «коливання курсу певної грошової одиниці то в бік зростання, то в бік падіння» (пор.: *Експерт: в Україні скоро почнуться валютні «гойдалки»* (заголовок) businessua.com/; *Нинішні валютні гойдалки в Україні повторюють ситуацію 2009 року часів Віктора Ющенка.* espresso.tv/news/). Відоме питоме слово *кріт* («невеликий комахоїдний ссавець, що живе під землею; цінний своїм хутром» [СУМ-11, IV, с. 358]) у спортивному жаргоні розширило свою семантику і, вживаючись переважно у множині, означає

«спортсмени або вболівальники-фанатики футбольного клубу «Шахтар». Про це переконливо засвідчують такі контексти: *Відбієні молотки на емблемі, помаранчево-чорна символіка, що уособлює колір касок і спецодягу, і неофіційне прізвисько – «кроти»*. zaxid.net/news/; *Проте навколофутбольна ворожнеча не завжди заважає спільним справам. «Севастопольці, наприклад, приїздили до нас на марші УПА та на інші акції, – розповідає Ед. – Донецькі «кроти» були на марші за тверезість 2009 року*. tyzhden.ua/.

У добу глобалізації, коли контакти і взаємодія між представниками різних етносів і їх мовами зростає і коли англійська мова стала практично світовою, активізується розширення значень як у давніх, так і в нових запозиченнях. Правда, зауважимо, що лінгвістам варто чітко розрізняти, чи зміни в семантичній структурі запозичення відбулися ще мові-джерелі, чи в мові-посереднику, чи вже в мові, яка приймає? Так, однією з ілюстрацій може слугувати відоме слово *борт*. У ньому, крім значень, зафіксованих найбільшими українськими тлумачними словниками (див. [СУМ-11, I, с. 221]), на початку XXI століття з англійської мови в українську ввійшло ще одне (четверте), яке вже зафіксоване в Словнику української мови в 20-ти томах як розмовне, – «літак» (див. [СУМ-20, I, с. 607]): *Сьогодні у вінницькому військово-медичному клінічному центрі приймали новий борт з пораненими бійцями*. www.0432.ua/.

Фактичний матеріал засвідчує, що серед запозичень, які зазнали розширення семантики, в українській мові початку XXI століття переважають давні входження з різних мов. Прикладом слугує слово *карусель*, яке, крім відомих значень (1. «споруда із сидіннями у вигляді коней, човнів і т. ін., що швидко обертається навколо вертикальної осі; встановлюється на ярмарках, у парках для розваги. 2. техн. те саме, що Карусельний верстат (див. *карусельний*)» [СУМ-11, IV, с. 113]), нині набуло ще й інноваційної семантики «метод фальсифікації виборів, коли створюються умови для багаторазового голосування за певного кандидата». Напр. у контекстах: *У Чернігові на одній з дільниць намагалися організувати виборчу «карусель»*. tsn.ua/; *Фальсифікації на «референдумі» в Криму: мертві та російські душі, каруселі й примусовий вибір*. tyzhden.ua/. Екстралінгвальні чинники зумовили відродження, актуалізацію вживання і розширення семантичного обсягу слова *волонтер*. Так, у Словнику української мови в 11-ти томах воно зафіксоване як застаріле лише з одним значенням – «той, хто став на військову службу за власним бажанням; доброволець» [СУМ-11, I, с. 730]. У зв'язку з відомими подіями в Україні, названа лексична одиниця набула нового значення і нового відтінку значення, що й зафіксовано в Словнику української мови в 20-ти томах:

«2. той, хто добровільно бере участь у якійсь соціально важливій справі (перев. новій, важкій чи небезпечній для життя); доброволець (у 2 знач.)». *Апробацію запропонованого нового фізіотерапевтичного методу проведено на волонтерах, які хворіють на остеохондроз хребта (з наук. літ.); Синтетичні мийні засоби, що не викликають подразнення шкіри і не мають сенсифілізуючої дії на організм, допускаються до другого етапу досліджень, до якого залучаються тільки волонтери (з наук. літ.); // «особа, яка за власним бажанням допомагає іншим; помічник (у 1 знач.)». Основна причина звернення до роботи волонтера для більшості – необхідність у спілкуванні, соціальній активності, потреба відчувати себе корисним для інших (з наук. літ.); Дехто з відвідувачів навіть зголосився стати волонтером у клініці (з газ.) [СУМ-20, III, с. 266]. Цікаво, що іншомовні слова, які порівняно недавно з'явилися в українській мові, також можуть набувати нової семантики. Проілюструємо це на новозапозиченні з англійської мови *секонд-хенд* (від англ. *second* – другий і *hand* – рука; *second-hand* – який був у використанні (переважно одяг). Окрім зафіксованих значень (1. «магазин, що торгує ношеним одягом і взуттям. // збірн. ношені речі. 2. ношений, такий, що був у користуванні, куплений у комісійному магазині» [8, с. 1033]), в останні роки це слово в суспільно-політичному дискурсі поступово набуває інноваційної семантики – «застарілі, консервативні політичні методи і політики, які користуються ними; а також віджили політичні ідеї і технології», напр.: *Список опозиції – це політичний секонд-хенд* (заголовок) glavcom.ua; *Опозиціонер [Андрій Парубій] назвав Азарова «політичним секонд-хендом»* (заголовок) 24tv.ua).*

Крім значної кількості іменників, розширення семантичного обсягу слова засвідчено також і в ряді дієслів (3 прогнозами аналітиків, євро помітно *«просяде»* (Телеканал «24», 14.09. 2011) – «девальвує, знеціниться»; *Чернігівські пенсіонерки підірвали YouTube пісню про «лісапед»* (ВІДЕО) tsn.ua/ – «надзвичайно вразили, приголомшили») та прикметників (*Німецька енергетика нині орієнтована на «зелені» технології* (Телеканал «24», 29.10. 2011) – «екологічно чисті»; *Державтоінспекція в рамках боротьби з «сірим» імпортом автомобілів, відмовляється реєструвати машини, ввезені до України за пільговими схемами. У 2007 році бюджет вже втратив 2,8 млрд грн через «сірий» імпорт авто.* www.newsru.ua/ – «незаконний»).

Зібраний нами фактичний матеріал і спостереження інших дослідників переконливо доводять, що найпродуктивнішим видом лексико-семантичної деривації у дискурсі ЗМІ початку XXI століття є метафора. Високу інтенсивність такого словотворення можна пояснити універсальністю метафори як традиційного способу вторинної номінації,

побудованому на перенесенні з одних об'єктів, дій чи ознак дійсності на інші за певною подібністю, на прихованому порівнянні, образних асоціаціях тощо. Це найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність [3, с. 326]. Метафора – когнітивний процес, спосіб світобачення певного етносу чи індивідуума.

У мові сучасних мас-медіа засвідчено значну кількість текстів із використанням різнопланових метафор, які розширюють семантичний обсяг слів. Чимало метафор у дискурсі ЗМІ початку XXI століття виникає на основі загальнонародної лексики: *Він [футболіст Юліан Дракслер] став значно технічнішим і почав читати гру* (Телеканал «Футбол-2», 28.08.2011) – «розуміти, усвідомлювати, правильно сприймати що-небудь»; *Упродовж семи років життя на франківській сцені «Солодка Даруся» тримається у першій топ-трійці вистав, які приносять найбільший дохід театру. «Це такий хіт-лайнр нашого прокату, – зазначає Ростислав Держипільський. – Для мене як режисера це, з одного боку, джек-пот, з іншого, я розумію, що в цю виставу вкладено багато досвіду, любові до землі української й до театру».* www.blitz.if.ua/ – «найбільша перемога, досягнення, успіх». Характерна риса публіцистики початку XXI століття – метафоризація термінів різних галузей людської діяльності (від військових до кулінарних). Передусім це стосується спеціальної лексики: 1) військової справи: *На таких танках їздить тільки братва й народні депутати* (радіо «Промінь», 18.04.2014) – «потужний, надзвичайно дорогий і престижний автомобіль»; *У всьому світі знімають без бюджетні фільми. І вони вистрілюють»* (радіо «Промінь», 28.11.2012); *Найвищою формою безпосередньої демократії є референдум. Нещодавно ухвалено закон «Про всеукраїнський референдум». Як думаєте, коли він вистрілить?»* clipnews.info/; *«Динамо» виграло матч, який міг і не відбутися: вистрілив [футболіст] Безус (заголовок)* uafootball-ukr.segodayna.ua/ – «мати успіх, популярність, значний суспільний резонанс; досягти чого-небудь»; 2) медицини: *Вони [сепаратисти на сході України] «інфіковані» україноненависництвом* (радіо «Промінь», 10.08.2014) – «просякнуті, фанатично схильні до чого-небудь»; *Більш детальний «розтин» цих економічних термінів ми будемо робити в ході передачі* (радіо «Промінь», 16.12.2011) – «розбір, аналіз»; 3) біології: *Кандидат від партії Ляшка поширював клон газети конкурента з «чорним піаром» ...* lad.vn.ua/; *Ще однією цікавою категорією кандидатів у депутати є політичні клони, або двійники-однофамільці, відомих політиків* («Поступ», 22.02.2002) – «хто- або що-небудь однакове або дуже схоже між собою»; 4) мистецтва: ... *«кіборги» з донецького аеропорту*

назвали борця теплофізиків найсмачнішим з усього того, що їм доводилося їсти на війні («Урядовий кур'єр», 16.01.2015) – «надзвичайно мужні і витривалі військовики, які б'ються з ворогами як роботи, на межі неможливого, оскільки жива людина так битися не може»; 5) виробничо-технічної: *Судову систему [в Україні] треба «ремонтувати»* (радіо «Промінь», 28.10.2013) – «усувати недоліки, помилки, невідповідності»; 5) кулінарії: *Сьогодні в нашому «меню» цікаві розмови щодо українського газу* (радіо «Промінь», 05.05.2014) – «перелік тем для обговорення» та ін.

У дискурсі ЗМІ початку ХХІ століття трохи рідше засвідчено творення нових значень слів шляхом ще одного важливого креативного мовного засобу – метонімії. Її підґрунтям слугує наявність зв'язків між категоріями й поняттями у мисленнєвій діяльності людини. Виникнення метонімії досліджуваного періоду зумовлене переважно екстралінгвальними чинниками. Так, саме під час *Революції гідності (Євромайдану)*, тобто національно-патріотичних, протестних акцій в Україні (2013–2014 рр.), передусім, проти корупції, соціальної нерівності, свавілля правоохоронних органів та сил спецпризначення, а також на підтримку європейського вектора зовнішньої політики України, які завершилися зміною влади, виникло слово *майдан* із новим значенням «акція протесту та сукупність людей, які беруть участь у ній; територія свободи (у місті Києві та багатьох населених пунктах України і зарубіжжя)»: *Доки йшлося тільки про євроінтеграцію, Майдан хотів і, в принципі, міг обійтися без політиків. Але коли постало питання про заміну людей при владі, або, тим більше, про зміну системи влади, то без політиків уже обійтися не можливо. political-studies.com/; ... завдяки Майдану і, на жаль, завдяки війні на Сході зараз є українська політична нація, яка є трошки іншою, ніж три роки тому. hromadskeradio.org/. Ще одним прикладом впливу соціально-політичних подій – війни на сході України – на мову є слово *ватник*. На основі відомого значення «верхній одяг, стьобаний на ваті» [СУМ-20, II, с. 70] у названій лексемі в останні роки на основі метонімічного перенесення розвинулася нова семантика «малоосвічений, люмпенізований та здебільшого проросійсько налаштований громадянин, чия соціально-політична позиція суттєво спотворена внаслідок перманентного впливу російської пропаганди». Пор.: *Як бик кидається на червоне, так ватник на жовто-блакитне ...* (Телеканал «24», 07.07.2015); *Спалений український прапор і залиті ненавистю спорожнілі очі «ватників» ще гикнуть диктатору наших часів* («День», 30.04.2015); *Переконувати «ватників» у тому, що вони неправі – безнадійна справа. Якщо людина не здатна слухати, то діалогу не вийде* («День», 20.11.2014).*

У досліджувану добу розширення семантичного обсягу слова на основі метонімії відбувається і в іменниках на позначення істот, зокрема у пропріальних одиницях. Передусім це стосується відомих осіб. Переконливою ілюстрацією слугує слово *Шумахер* – «усесвітньо відомий автогонщик». Нині в розмовному дискурсі, а також і в мові мас-медіа активно побутує загальна назва *шумахер* із інноваційним значенням «водій, який зловживає швидкістю; той, хто любить швидку їзду», хача словники її поки що не фіксують. Напр.: *Паркан пані Лідії вже не вперше зносять місцеві «шумахери». Вулиця, на якій проживає жінка, досить вузька і з різкими поворотами. Водії тут часто розганяються та на швидкості не можуть розминутися, а в результаті вилітають з дороги* («Буковинська правда», 14.09.2015). Екстралінгвальні чинники (Револуція гідності) сприяли також появі ще одного семантичного неологізму – *тітушка*, який у дискурсі ЗМІ функціонує переважно у множині (*тітушки*) і нині вже закріпився як суспільно-політичний термін зі значенням «наймані молодики спортивної статури, які використовувалися владою для придушення протестних акцій населення, побиття журналістів, впливу на процес голосування на виборах тощо». Пор. у контекстах: *Слідство має докази того, що зброя, яка була у «тітушок» під час Майдану, значилася на складах МВС* («День», 02.02.2015); *Міліція перевіряє інформацію про наплив тітушок до Києва (заголовок статті)* («Дзеркало тижня», 05.05.2014); *Тітушки, які діяли під час Револуції гідності, фактично були прообразом бойовиків, які зараз діють на Донбасі*. www.radiosvoboda.org/. Слово стало узагальнювальною назвою, походить від прізвища спортсмена з Білої Церкви Вадима Тітушка, який 18 травня в Києві напав на журналістів Ольгу Снічарчук та Влада Содея. Також із новим узагальнювальним значенням здебільшого в політичному лексиконі побутує одиниця *бен ладени* «міжнародні терористи», утворене від пропріальної назви *Осама бен Ладен* – колишній лідер міжнародної ісламської терористичної організації «Аль-Каїда».

Наведені вище матеріали засвідчують, що в сучасних друкованих та електронних мас-медіа журналісти й учасники комунікації вдаються переважно до створення емоційно-експресивних, образних метафор і метонімії із метою подати інформацію не сухо, трафаретно, а оригінально, досягти ефективності друкованого слова, його дієвості, щоб воно проникло в серця респондентів.

Отже, фактичний матеріал і проведена студія переконливо засвідчує, що процеси семантичної деривації в дискурсі українськомовних ЗМІ початку ХХІ століття діють досить активно. Цьому сприяли чинники переважно

позамовного характеру, хоч вони були тісно пов'язані з інтралінгвальними. Особливо продуктивно відбуваються процеси розширення семантичного обсягу як у питомих, так запозичених словах, зокрема не лише літературних, а й субстандартних, переважно на основі метафори і метонімії.

Перспективним убачаємо подальше студювання різноманітних процесів семантична деривації у зіставних дослідженнях як близько-, так далеко споріднених мов.

Література

1. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація : [монографія] / Ж. В. Колоїз. – К. : Акцент, 2007. – 311 с.
2. Ляхова О. В. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі сучасної української мови: розширення значень похідного слова : дис... канд. філол. наук / О. В. Ляхова. – Х., 2012. – 200 с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Словник української мови : в 11-и тт. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. I, II, IV, VIII, XI.
5. Словник української мови : у 20-и тт. – К. : Наукова думка, 2010. – Т. I. – 912 с.
6. Словник української мови : у 20-и тт. – К. : Наукова думка, 2012. – Том II. – 976 с.
7. Словник української мови : у 20-и тт. – К. : Кий, 2012. – Том III. – 1120 с.
8. Словник української мови. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1320 с.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2015 р.

УДК 811.161.2+81'342/344]+38

Л. Ф. Українець

АСОЦІАТИВНА ІНФОРМАТИВНІСТЬ ФОНЕТИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Українець Л. Ф. Асоціативна інформативність фонетичних одиниць у поетичному дискурсі.

У статті розглядається здатність звуків формувати в українській поетичній мові семантичні й прагматичні доміанти як елемент естетичного відображення явищ об'єктивної дійсності. Інтерпретацію асоціативної інформативності вокальних і консонантних одиниць та їхніх диференційних ознак здійснено в контексті відображення індивідуальних та національних параметрів мовної картини світу.

Ключові слова: український поетичний дискурс, асоціація, конотація, фонетичні одиниці, голосні, приголосні.

Украинец Л. Ф. Ассоциативная информативность фонетических единиц в поэтическом дискурсе.

В статье рассматривается способность звуков формировать в украинском поэтическом языке семантические и прагматические доминанты как элемент